Innowacyjność w turystyce

Innowacyjność w turystyce

Monografia podsumowująca
konferencję „Innowacyjność w turystyce”
10 grudnia 2010 r.

pod redakcją Jana Krupy

Rzeszów 2010

Redakcja
Krzysztof Staszewski

Recenzent
prof. dr hab. Stanisław Ślusarczyk

Projekt okładki
KORAW Dorota Kocząb

© Copyright by Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia
PRO CARPATHIA

ISBN 978-83-61577-07-2

Wydawca
Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia PRO CARPATHIA
35-074 Rzeszów, ul. Gałęzowskiego 6/319
tel./fax 017 852 85 26
e-mail: info@procarpathia.pl
www.procarpathia.pl, www.zielonepodkarpacie.pl,
www.skarbypodkarpackie.pl, www.turystyka.karpaty.pl
www.podkarpackiesmaki.pl

Przygotowanie do druku
KORAW Dorota Kocząb
e-mail: koraw@poczta.onet.pl

Druk
RESPRINT

Nakład: 500 szt.

Publikacja wydana w ramach projektu „Turystyka bez granic – wzmocnienie współpracy transgranicznej w turystyce w oparciu o zrównoważony rozwój środowiska" współfinansowanego przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007–2013.

spis treści

WSTĘP

Współczesna turystyka, będąca ważnym sektorem gospodarki narodowej, dla wielu krajów i regionów świata jest jednym z celów działalności gospodarczej oraz jednym ze środków ożywienia społeczno-gospodarczego. W celu przyciągnięcia do danego kraju czy regionu turystów, należy w sposób profesjonalny przedstawić posiadany potencjał turystyczny, jak też odpowiednio zorganizowany, promowany i wprowadzany produkt turystyczny. Rozwój gospodarczy poprzez turystykę szczególnie widoczny jest w regionach posiadających specyficzne walory i atrakcje turystyczne, a zwłaszcza dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną.

Turystyka, uznawana przez niektórych za największy „przemysł" świata, wymaga ciągłych badań i określenia nie tylko aktualnych trendów jej rozwoju, ale przede wszystkim przewidywania struktury popytu w przyszłości. Jest ona zjawiskiem wielopłaszczyznowym, łączącym w sobie aspekty społeczne, gospodarcze i kulturowe. Jako zjawisko sięgające głęboko w życie współczesnego człowieka jest obecnie jedną z prężniej rozwijających się gałęzi gospodarki wielu państw świata. Nieustannie zmieniająca się rzeczywistość, w tym także w sferze turystyki, implikuje określone postawy i zachowania.

Rozwój turystyki sprawia, że poszczególne kraje i regiony starają się wykorzystywać posiadany potencjał przyrodniczy i kulturowy w sposób przynoszący im możliwie duże korzyści społeczno-ekonomiczne. Z kolei odpowiednio prowadzona działalność promocyjna w tym zakresie decyduje w sposób istotny o przewadze konkurencyjnej obszaru recepcji turystycznej.

Proces globalizacji bez wątpienia wpływa na zjawiska natury rynkowej, zmuszając podmioty gospodarcze do zwrócenia szczególnej uwagi na rosnące znaczenie innowacyjności i konkurencyjności. Z kolei te determinanty mogą stanowić źródło inspiracji dla tworzenia produktów o wyższej jakości, a więc takich, które umożliwią zaspokojenie stale rosnących potrzeb klientów, jak również stosowanie zasad zrównoważonego rozwoju, wpływając tym samym na poprawę jakości życia ludzi.

Problematyka innowacyjności rozpatrywana jest głównie w aspekcie działalności wytwórczej, tymczasem w gospodarkach krajów wysoko rozwiniętych dominującą rolę odgrywają w ostatnich latach usługi. Cechują się one olbrzy-

mim zróżnicowaniem i dynamiką zmian, co sprawia, że są w stanie coraz lepiej zaspokajać rosnące potrzeby klientów.

Turystyka jest sektorem usług, w którym bardzo szybko adaptuje się różnego rodzaju innowacje, ale słabym w tworzeniu własnych, oryginalnych. Jesteśmy świadkami ogromnych zmian, jakie zaszły na przestrzeni ostatnich lat w sposobie działania przedsiębiorstw turystycznych, m.in. za sprawą Internetu. Może się wkrótce okazać, że to jedna z najbardziej innowacyjnych branż.

Problemy innowacyjności firm sektora turystycznego są podobne w wielu krajach. Innowacje są tam albo rzadkie, albo (częściej) nieobecne. Tymczasem branża turystyczna, jak każda inna, potrzebuje innowacji. Można stwierdzić, że pomimo ograniczonych możliwości innowacyjnych małych firm usługowych, innowacyjność może jednak stanowić źródło przewagi konkurencyjnej tych firm.

O konkurencyjności rynkowej decydują nie tyle wielkość i struktura posiadanych zasobów, co umiejętności i motywacje do ich efektywnego użytkowania i rozwijania. W ramach realizowanych przez przedsiębiorstwa procesów powstają nie tylko produkty dostarczane finalnemu nabywcy, lecz generowana jest także specyficzna wiedza stanowiąca podstawę budowania przewagi konkurencyjnej w oparciu o unikatowe kompetencje, szczególnie w obszarze innowacyjności[1]. Można stwierdzić, iż w obecnych warunkach gospodarowania zadaniem i umiejętnością organizacji jest przekształcanie wiedzy w innowacje, co warunkuje wdrożenie koncepcji zarządzania wiedzą.

Konkurencyjność rynkowa przedsiębiorstwa jest możliwa do osiągnięcia głównie wtedy, kiedy firma stworzy wizerunek nowatorski, zaproponuje wymagającemu klientowi nowe autorskie rozwiązania, specyficzne produkty, a nawet zaskakujące metody ich sprzedaży. Takie postępowanie może pozwolić dodatkowo wyprzedzić na rynku działania konkurentów.

Trafnym spostrzeżeniem dotyczącym innowacji w usługach jest stwierdzenie, że w sektorze usług istotnych zmian można dokonać, dysponując znacznie mniejszymi zasobami, np. technicznymi, ludzkimi, finansowanymi, niż w sektorze wytwórczym.

W turystyce światowej pojawiła się nowa generacja turystów, zwracających szczególną uwagę na aspekt ekoinnowacyjności w ocenie atrakcyjności turystycznej obszaru, co jest wynikiem wzrostu świadomości ekologicznej o skali zagrożeń życia i jakości wypoczynku w miejscu zamieszkania i pobytów turystycznych.

Popyt na ekologiczną turystykę oraz ekoinnowacje stale wzrasta, natomiast tworzenie ekologicznego produktu turystycznego oraz kreowanie ekologicz-

---

[1] A. L. Platonoff, S. Sysko-Romańczuk, B. Moszoro, *Innowacyjność polskich firm w gospodarce opartej na wiedzy*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw", nr 1, 2004, s. 88–94.

nego image'u miejscowości turystycznej to zadania, które w równej mierze powinny dotyczyć podmiotów gospodarczych turystyki (touroperatorów) i społeczności lokalnych (samorządów).

Ekoinnowacje uważa się obecnie za wynik kompleksowego procesu wzajemnych oddziaływań społecznych oraz odkryć technicznych i zastosowania nowej wiedzy (technologii), między innymi w obiektach zbiorowego zakwaterowania i gastronomii.

Reasumując powyższe rozważania należy podkreślić, że niniejsze opracowanie jest zwartą pozycją książkową poświęconą dość szeroko pojętej problematyce innowacyjności i konkurencyjności w turystyce. Tematyka zamieszczonych artykułów obejmuje zagadnienia innowacyjnych rozwiązań w sferze usług, ze szczególnym uwzględnieniem działalności hotelarsko-gastronomicznej oraz gospodarki uzdrowiskowej (J. Krupa), jak również ekoinnowacyjnych rozwiązań w szeroko pojętej turystyce (L. Woźniak). W publikacji opisano innowacyjne metody zarządzania rozwojem turystyki (T. Soliński) oraz przedstawiono nowe koncepcje w rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki (M. Woźniak). Szczególną uwagę zwrócono na możliwości zastosowania partnerstwa publiczno-prywatnego do rozwoju turystyki (P. Żegleń) oraz innowacyjne rozwiązania technologiczne w hotelarstwie (B. Dec i J. Krupa).

Autorzy poszczególnych artykułów oraz redaktor niniejszej monografii mają nadzieję, że zamieszczone w niej publikacje spotkają się z zainteresowaniem i uznaniem Czytelnika.

Jan Krupa, Krzysztof Staszewski

LESZEK WOŹNIAK
prof. dr hab. inż., Politechnika Rzeszowska, Katedra Przedsiębiorczości, Zarządzania i Ekoinnowacyjności, al. Powstańców Warszawy 8, 35-959 Rzeszów,
e-mail: lwozniak@prz.edu.pl

SYLWIA DZIEDZIC
dr inż., Politechnika Rzeszowska, Katedra Przedsiębiorczości, Zarządzania i Ekoinnowacyjności, al. Powstańców Warszawy 8, 35-959 Rzeszów,
dziedzic@prz.edu.pl

EKOINNOWACYJNE ROZWIĄZANIA W TURYSTYCE

Streszczenie

Idee kreowania i funkcjonowania (realizowania) turystyki są bardzo różne. W dobie poważnego traktowania rozwoju zrównoważonego, znaczenia nabiera ekoturystyka, w tym wiele jej nowych wariantów, które można określić pojęciem ekoinnowacji. Należy jednak podkreślić, że również w innych formach turystyki niektóre rozwiązania mają także charakter innowacji prośrodowiskowych, choć forma ta, w ogólnym zarysie, taka nie jest. Ekoinnowacyjne rozwiązania często bywają powrotem do natury, do produktów i procesów, jakie znamy, jednak ich nie wykorzystywaliśmy. Ekoinnowacje służą środowisku, społeczności lokalnej, ale także turystom – są ważne także z punktu widzenia zachowania ekosystemów dla przyszłych pokoleń.

Słowa kluczowe: ekoturystyka, ekoinnowacje, turystyka masowa, skutki

Wprowadzenie

Turystyka uznawana jest za bardzo ważny dział gospodarki praktycznie w każdym kraju, bywa, że jest głównym (pośrednio lub bezpośrednio) źródłem dochodów państwa i społeczeństwa. Nie zawsze jednak praktykowana forma turystyki jest na tyle przemyślana, że daje szansę rozwoju gminom, regionom, krajom w długiej perspektywie czasu. Jest wiele rejonów na Ziemi, niegdyś pięknych, gdzie masowa turystyka doprowadziła do zniszczenia atutów, które przyciągały turystów (piękno krajobrazu, dzikie zwierzęta), a dzisiaj miejsc tych nie odwiedza już żaden turysta. Masowość zniszczyła zarazem źródło dochodów miejscowej ludności. Turystyka masowa (nie tylko – przykładowo – narciarstwo), może doprowadzić do zagłady biosystemu, erozji gleb, degradacji zasobów wodnych. Znane od dziesięcioleci jest powiedzenie „cywilizacje umierają wraz ze swoimi glebami". Może nie dosłownie, ale turystyka masowa także prowadzi do zaniku pewnych wartości kulturowych wśród lokalnych społeczności. Najczęściej ogranicza także ich

możliwości uzyskiwania dochodów, które przejmują właściciele wielkich sieci hoteli, restauracji, transportu.

Idee turystyki są bardzo różne. Postępowanie kreatorów podróżowania także. Obok turystyki nakierowanej na odnowę zasobów przyrody i kulturowego dziedzictwa, funkcjonują też inne formy, które wielu ludziom mogą odpowiadać, choć zasobów przyrody i krajobrazu na pewno nie chronią. Przykład z wysp (niegdyś pięknych i ekologicznie zrównoważonych) na Pacyfiku: palmy, z których czasami spadały dojrzałe i twarde orzechy kokosowe, zastąpiono roślinami w doniczkach (tymczasem tylko te palmy znoszą tak duże zasolenie gleby, są praktycznie jedynym naturalnym gatunkiem drzew występujących na tych wyspach). Codziennie, wielokrotnie obszar maleńkiej wysepki przemierza jedna z osób zatrudnionych w hotelu i spryskuje insektycydami wszystko dookoła: budynki, drzewa w doniczkach, aby zabić tropikalne owady, w rzeczywistości niegroźne. Ekosystem sztuczny, tylko woda i słońce pozostały prawdziwe. Są zbyt duże, aby można było nimi manipulować. Jednak wielu osobom taka forma wypoczynku odpowiada.

B. Dvall i G. Sessions w jednej ze swoich publikacji cytują słowa H.D. Thoreau, w rozdziale książki zatytułowanym „Obszary dziewicze w erze atomowej?": „Powiadam wam, w dzikości jest przetrwanie świata (…) Dzikość jest istotą życia! Najpełniej żyje to, co najbardziej dzikie. Jeśli jeszcze nieujarzmiona przez człowieka jej obecność ożywia go i pokrzepia (…) Kiedy pragnę się odrodzić, szukam najciemniejszego lasu, gęstszego i najbardziej nieprzebytego, szukam najbardziej odludnych mokradeł, z dala od zgiełku miast. Wchodzę tam jak do świętego miejsca, *sanctum sanctorum*. Tam właśnie tkwi moc, istota Natury. Mówiąc krótko, wszystko, co dobre, jest dzikie i wolne"[1].

Ci sami autorzy piszą także, że „poznawanie obszaru dziewiczego czy też dzikich terenów z punktu widzenia głębokiej ekologii jest procesem: 1) kształtowania poczucia miejsca; 2) zmiany wizerunku człowieka – z heroicznego zdobywcy natury na rzecz koncepcji człowieka w pełni doświadczającego naturalnego miejsca; 3) rozwijanie cnót skromności i pokory oraz 4) uświadomienie sobie, w jaki sposób góry i rzeki, ryby i niedźwiedzie realizują się w swoim istnieniu. Przykładem aktywnego kontaktu między umysłem ludzkim a dziką przyrodą jest wyprawa Johna Muira w góry Sierra"[2]. Wyprawa ta, jak wiemy z wielu źródeł, była podstawą wypracowania przez niego teorii ekologii globalnej, zrozumienia harmonii wszystkich i wszystkiego. Cytowany przez D. Devall i G. Sessions, Thoreau powiedział także: „Żyjemy jednak (…) „życiem na pograniczu" pomiędzy pierwotnym światem Natury i wtórnym światem społeczeństwa technologiczno-przemysłowgo (…) Nigdy nie osiągniesz niczego, nic przy tym nie tracąc. W miarę rozwijania w sobie zdolności myślenia analitycznego i pracowania nad Ziemią poprzez prowadzenie wielkich przedsięwzięć budowlanych, systemów rakieto-

[1] B. Devall, G. Sessions, *Ekologia głęboka,* Wyd. Pusty Obłok, Warszawa, 1994, s. 145.
[2] Tamże, s. 146.

wych itp. ludzie wydają się jednocześnie zatracać coś ze swojej umiejętności rozumienia, refleksji, medytacyjnego tańca pośród cudowności kosmosu. Już samo napomknięcie o tym radosnym zadziwieniu i poczuciu miejsca w kontekście wąsko pojętych ograniczeń i koncepcji ekonomistów zajmujących się zasobami i materialistów wydaje się niektórym herezją lub nadmiernym sentymentalizmem”[3].

1. Przykładowe formy ekoturystyki

Możliwych form usprawniania turystyki jest bardzo wiele. Na rys. 1 przedstawiono, za D. Zarębą, uznane już ekoinnowacyjne rozwiązanie w turystyce. Jednak nie zawsze, np. agroturystyka spełnia założenia ekoinnowacji. Bywa trywialna, gdy praktycznie wszystko przeczy rozwiązaniom prośrodowiskowym: mieszkanie budowane z tradycyjnych materiałów, wyposażenie toksyczne, żywność masowa, kupowana w marketach. Niekiedy jednak można powiedzieć, że obiekt, jego cel, założenia funkcjonowania i praktyka spełniają założenia ekoinnowacyjności, a całość można określić pojęciem eko-agroturystyki. Jednak tak naprawdę ekoinnowacyjne rozwiązania tkwią w szczegółach, wyróżnikach jakości, które mogą być kluczowymi czynnikami sukcesu poszczególnych podmiotów, często niepowtarzalnymi.

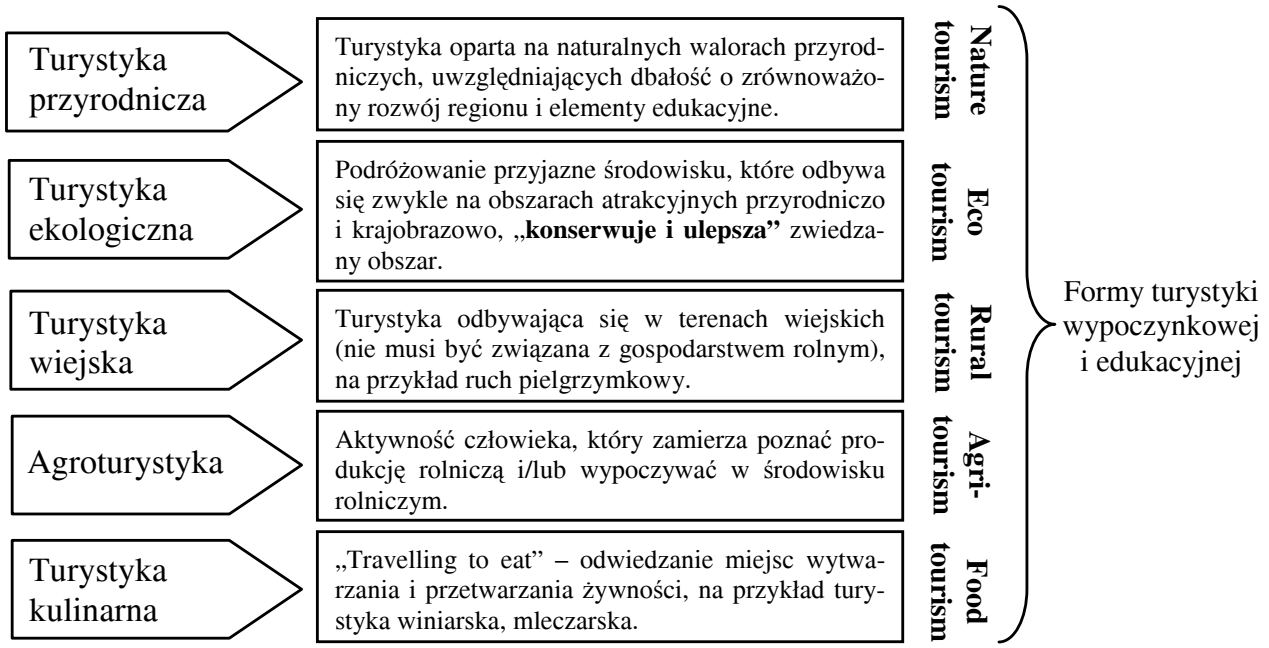

Rys. 1. Ekoinnowacyjne rozwiązania w turystyce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Turystyka przyrodnicza, ekoturystyka, turystyka wiejska, agroturystyka i turystyka kulinarna* (NERAF), Michał Gazdecki, Katedra Rynku i Marketingu, UP w Poznaniu, s. 7–8.

[3] Tamże, s. 151.

Wielu autorów w swoich pracach dokonuje segmentacji turystów, poczynając od najbardziej popularnego turysty „masowego", aż do turystów poszukujących informacji, piękna, zdecydowanie bardziej wymagających, w tym także turystów poszukujących odmiennych, proekologicznych wariantów uprawiania turystyki, często zwanej w takim przypadku ekoturystyką. Turystyka ta kreuje wiele ekoinnowacyjnych rozwiązań, mogą one mieć charakter ekoinnowacji produktowych, procesowych, marketingowych, a także organizacyjnych. Na rys. 2 przedstawiono najczęściej prezentowany model z wyróżnionymi segmentami turystów, rysunek ten uzupełniono również o klasyfikację produktów agroturystycznych, tym bardziej że agroturystyka bardzo często kojarzona jest z ekoturystyką lub wzbogacana o jej elementy (relacje bywają też często odwrotne).

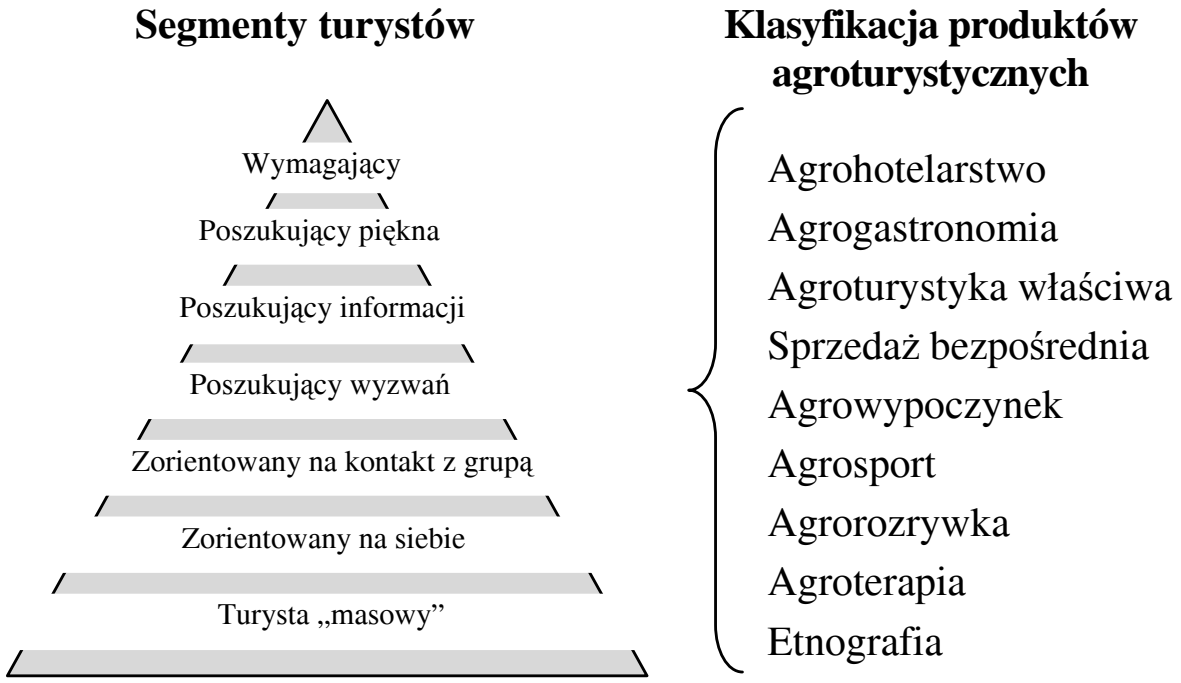

Rys. 2. Segmenty turystów oraz klasyfikacja produktów agroturystycznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Turystyka przyrodnicza...* dz. cyt., s. 15.

Każdy turysta ma swoje preferencje, potrzeby. Są one zróżnicowane, co jednak nie może oznaczać, że państwa, regiony, ustawodawcy lub samorządowcy nie powinni stawiać ograniczeń lub barier takim formom turystyki, które dewastują środowisko, ograniczają szanse trwałego rozwoju lokalnych społeczności lub skazują na brak możliwości uprawiania turystyki innej niż masowa. W czasach współczesnych takimi przykładami może być „turystyka" dewastująca środowisko, uprawiana przez właścicieli quadów, podróże samochodami terenowymi przez koryta rzek i potoków, lasy, piękne wioski, czy też „zwiedzanie" akwenów wodnych przez właścicieli szybkich i głośnych moto-

rówek. Takiej turystyce egoistów należy zapobiegać praktycznie wszędzie. Ludzie ci gardzą lokalną społecznością, nie szanują natury; ich dewizą jest jedynie chęć uzyskiwania własnych doraźnych korzyści, bez względu na skutki. Ekoturystyczne regiony należy chronić przed nimi wszelkimi metodami, głównie poprzez odpowiednie ustawodawstwo.

W Polsce szczególnie, ale w wielu innych krajach także, obserwujemy dziś zderzenie różnych polityk i praktyk uprawiania turystyki. Należy jednak zdawać sobie sprawę z tego, że wszędzie tam, gdzie istnieje do tej pory naturalny potencjał uprawiania ekoturystyki, rozwijanie innych form turystyki najczęściej trwale ogranicza lub eliminuje możliwość równoczesnego rozwijania różnych ekoinnowacyjnych rozwiązań, nakierowanych na zachowanie w niezmienionym stanie ekosystemu, a także skierowanych jednoznacznie w stronę zaspokajania ekonomicznych potrzeb miejscowej ludności. Na pewno ekoturystyka nie może ograniczać się jedynie do obszarów chronionych, przykładowo parków narodowych.

Definicji ekoturystyki jest bardzo wiele i mogą one być podstawą do kreowania innych, ekoinnowacyjnych rozwiązań w turystyce. W zamieszczonej poniżej tabeli 1 należy zwrócić uwagę na pojawiające się w definicjach składowe teorie zrównoważonego rozwoju: zachowanie środowiska dla przyszłych pokoleń, rozwój społeczności lokalnych, także w postaci ekonomicznych korzyści z uczestniczenia w funkcjonowaniu ekoturystyki. U podstaw ekoturystyki muszą jednak leżeć odpowiednie działania legislacyjne. W rozmowach z wieloma przedstawicielami lokalnych społeczności można usłyszeć: bardzo chętnie będziemy promowali i uczestniczyli w rozwijaniu bazy ekoturystyki (miejsca noclegowe, ekologiczna żywność, wynajem koni, ochrona zasobów, strażnicy natury i kultury, przewodnicy) czy jednak ekoturystyka da nam szansę godziwego życia? Ekoturystka musi więc być wspólnie kreowana przez rządy, samorządy, lokalne społeczności, prawo, edukację, świadomość prozdrowotną i proekologiczną.

Tab. 1. Przykładowe definicje ekoturystyki

Autor (rok)	Definicja
Ceballos-Lascuraín (1987)	„Podróżowanie do niezniszczonych i niezanieczyszczonych naturalnych obszarów przyrodniczych w konkretnym celu poznawania, podziwiania i czerpania zadowolenia z krajobrazu oraz jego dzikich roślin i zwierząt, a także każdego przejawu istniejącej kultury (obecnej i przeszłej) występujących na tym obszarze" (Blamey 2003, s. 5).
The Ecotourism Society (1991)	„Odpowiedzialne podróżowanie do naturalnych miejsc przyrodniczych, które przyczynia się do lepszej ochrony środowiska przyrodniczego i zapewnia dobrobyt lokalnym społecznościom" (Blamey 2003, s. 6).

Boo (1993)	„Podróżowanie do natury w sposób, który przyczynia się do jej ochrony" (Zaręba 2000, s. 48).
Tickell (1994)	„Podróżowanie w celu czerpania zadowolenia ze zróżnicowania naturalnej przyrody i kultury człowieka bez powodowania szkód w tych środowiskach" (Blamey 2003, s. 6).
Weaver (2001)	„Forma turystyki przyrodniczej, zrównoważonej pod względem ekologicznym, społeczno-kulturowym i ekonomicznym, zapewniająca korzyści środowisku przyrodniczemu i pozwalająca na jego poznawanie" (Weaver 2001, s. 105).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Zaręba 2000, Weaver 2001, Blamey 2003 (M. Mazurczak *Realizacja założeń ekoturystyki na obszarze Parku Narodowego „Ujście Warty"*.

D. Zaręba, na podstawie swojej wcześniejszej pracy, prezentuje w streszczeniu historię rozwoju ekoturystyki[4].

Kalendarium turystyki zrównoważonej i ekoturystyki

LATA 50. XX w. – pierwszy raz podjęto zagadnienie ujemnego wpływu turystyki na środowisko przyrodnicze i społeczno-kulturowe (zwłaszcza w Alpach i na wybrzeżu Morza Śródziemnego).

LATA 70. XX w. – nasilenie się międzynarodowej krytyki ujemnego wpływu turystyki na środowisko, bunt młodego pokolenia przeciwko nierozważnej gospodarce człowieka, poszukiwanie alternatywnych celów wypraw.

LATA 80. XX w. – pierwsze dyskusje na forum międzynarodowym o potrzebie zmiany podejścia do rozwoju turystyki, powstanie terminu „turystyka zrównoważona".

1992 – Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro – pierwsze konkretne działania na rzecz turystyki zrównoważonej.

1995 – Konferencja Ministrów Ochrony Środowiska „Środowisko dla Europy" w Sofii – podpisanie Paneuropejskiej Strategii Ochrony Różnorodności i Krajobrazu. W II Priorytecie Działań określono cele strategiczne w dziedzinie proekologicznej polityki turystycznej.

1995 – Agenda XXI dla Podróży i Gospodarki Turystycznej – opracowanie pierwszych zasad zrównoważonego rozwoju turystyki przez Światową Radę Podróży i Turystyki (WTTC) oraz Światową Organizację Turystyki (UNWTO) wspólnie z Radą Ziemi.

1997 – Konferencja Ministrów Ochrony Środowiska w Berlinie „Różnorodność biologiczna i zrównoważona turystyka" – podpisanie Deklaracji Berlińskiej, zgodnie z którą priorytety turystyki zrównoważonej mają być wdrażane do narodowej polityki gospodarczej państwa.

[4] D. Zaręba, *Ekoturystyka i odkrywanie dziedzictwa. Zbiór dobrych praktyk.* Wyd. Fundusze Inicjatyw Obywatelskich, Kraków 2008, s. 6, za: D. Zaręba *Ekoturystyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Przełom XX i XXI w. – w aspekcie globalnym uwzględnienie turystyki zrównoważonej w strategiach, deklaracjach, planach działań różnej rangi i zasięgu.

2002 – Międzynarodowy Rok Ekoturystyki ogłoszony przez UNEP i Światową Organizację Turystyki (UNWTO) – Międzynarodowa Konferencja w Quebecu w Kanadzie i podpisanie Deklaracji o Ekoturystyce z Quebecu.

2007 – Globalna Konferencja Ekoturystyczna w Oslo w Norwegii zainicjowana przez Międzynarodowe Towarzystwo Ekoturystyczne (TIES) – konferencje mają być organizowane co 5 lat.

Powyższe, prezentowane przez D. Zarębę kalendarium pokazuje, że zagadnienia oddziaływania turystyki na środowisko uwzględniane były w kreowaniu przyjaznych naturze rozwiązań już w latach 50. XX wieku, prowadząc do wyodrębnienia się oraz zdefiniowania przez organizacje międzynarodowe pojęcia ekoturystyki. W czasach współczesnych, co można zauważyć w powyższym zestawieniu, pojawiły się nawet takie działania jak Międzynarodowy Rok Ekoturystyki, czy też Globalna Konferencja Ekoturystyczna. Międzynarodowe Towarzystwo Ekoturysyczne zajmuje się dziś propagowaniem rozwoju różnych form ekoturystyki w wielu krajach świata. Aktywiści Towarzystwa kreują także różne jej formy. Poniżej zaprezentowano przykładowe, możliwe rozwiązania.

Jedną z możliwych form jest turystyka uprawiana w postaci zielonych szlaków – greenways.

Poniżej, za D. Zarębą, przedstawiono korzyści wynikające z funkcjonowania tych szlaków zarówno dla ludności, jak i turystów[5]:

„1. Wspieranie i aktywizacja społeczności lokalnych – rozwój lokalnej przedsiębiorczości, tworzenie miejsc pracy i dodatkowych źródeł dochodów, odtwarzanie oraz ochrona tradycyjnych zawodów;
2. Ochrona przyrody i dziedzictwa kulturowego oraz zachowanie krajobrazu;
3. Korzystanie z lokalnych zasobów – bazy noclegowej i gastronomicznej, usług turystycznych i przewodnickich oraz lokalnych produktów;
4. Współpraca pomiędzy krajami, regionami, miastami, miejscowościami oraz ich mieszkańcami;
5. Pomoc społecznościom lokalnym w odkrywaniu i wzmacnianiu tożsamości kulturowej i społecznej, poprawa warunków i jakości życia;
6. Dostarczanie informacji i umożliwianie turystom lepszego poznania regionu, jego problematyki, lokalnych inicjatyw, działań, organizacji etc.;
7. Promowanie niezmotoryzowanych form transportu oraz przyjaznych dla środowiska form turystyki, rekreacji i sportu;
8. Stwarzanie poruszającym się po mieście możliwości korzystania z bardziej zrównoważonych form transportu – do poruszania się po mieście pieszo, rowerem lub korzystania z transportu publicznego, zamiast używania własnego samochodu;

[5] D. Zaręba, dz. cyt., s. 22–29.

9. Zachęcanie ludzi do ruchu, poprawa zdrowia i bezpieczeństwa w podróży i w czasie aktywnego wypoczynku".

Zielone szlaki zostały bardzo pozytywnie przyjęte w wielu krajach, od Europy, praktycznie przez wszystkie kontynenty, aż do szczególnie bogatych w tego typu możliwości krajów Ameryki Środkowej i Południowej.

Funkcje zielonych szlaków greenways, zaprezentowane zostały także na stronie internetowej. Poniżej przedstawiono je w formie cytatu.

Funkcje zielonych szlaków – greenways

„W założeniu i koncepcji greenways szlaki dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego pełnią cztery podstawowe funkcje:

1. Transport zrównoważony i bezpieczeństwo.

Zielone szlaki promują niezmotoryzowane formy transportu i komunikację publiczną, propagują komunikację i turystykę pieszą, rowerową, konną, wodną, etc. Zielone szlaki przyczyniają się także do zwiększenia bezpieczeństwa na drogach oraz rozwoju transportu zrównoważonego w miastach i na terenach wiejskich służącego różnym grupom użytkowników, w tym osobom niepełnosprawnym, osobom starszym i dzieciom.

2. Promocja zdrowego stylu życia.

Zielone szlaki przyczyniają się do promocji zdrowego stylu życia i podnoszenia jakości życia mieszkańców i odwiedzających, propagują aktywną turystykę, rekreację i uprawianie ulubionych sportów na świeżym powietrzu i na łonie natury.

3. Rozwój ekoturystyki i ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Zielone szlaki programu przyczyniają się w praktyce do rozwoju różnych form turystyki przyjaznej dla środowiska, w tym do kreowania i promocji ekologicznych produktów turystycznych. Wszystkie produkty turystyczne na zielonych szlakach greenways łączy zasada wykorzystania lokalnego potencjału i wspierania społeczności lokalnych – są one tworzone w oparciu o zasoby miejscowe – usługi turystyczne, ofertę kulturalną regionu, lokalne produkty i miejsca ich sprzedaży oraz inicjatywy społeczne. Przy zielonych szlakach rozwijają się oddolne inicjatywy lokalne bądź regionalne mające na celu ochronę przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego.

4. Wspieranie ekonomiczno-społecznego rozwoju lokalnego oraz rozwój przedsiębiorczości.

Zielone szlaki wnoszą wkład w rozwój lokalnej gospodarki i zwiększają przedsiębiorczość wśród lokalnej społeczności. Powstawanie zielonych szlaków inicjuje rozwój usług noclegowych, gastronomicznych, przewodnickich. Przy szlakach powstają galerie i punkty sprzedaży lokalnych produktów, punkty informacji turystycznej, wypożyczalnie sprzętu sportowego i turystycznego, etc."[6].

[6] http://greenways.pl/pl/definicja-i-cele-greenways

Kolejną ciekawą formą kojarzenia ekoinnowacyjnych rozwiązań w ekoturystyce z innymi ciekawymi formami spędzania czasu są ekomuzea. Inicjatywa ta znalazła uznanie również w Polsce, przykładowo także w Bieszczadach.

D. Zaręba zaprezentowała w swojej pracy podstawowe założenia i definicje ekomuzeum[7]: „Zgodnie z definicją Międzynarodowej Rady Muzeów (International Council of Museums, ICOM) ekomuzeum jest instytucją, która zarządza, bada i wykorzystuje – metodami naukowymi, edukacyjnymi i kulturowymi – całe dziedzictwo danej społeczności, uwzględniając środowisko naturalne i otoczenie kulturowe. Ekomuzeum pomaga więc zaangażować lokalną społeczność w proces jego planowania i rozwoju. W tym celu instytucja ta wykorzystuje wszystkie dostępne środki i metody, aby dać mieszkańcom możliwości zrozumienia, krytykowania i rozwiązywania – w sposób liberalny i odpowiedzialny – problemów, z którymi się borykają. Zasadniczo ekomuzeum używa języka rzeczywistości dnia codziennego i konkretnych sytuacji w celu osiągnięcia pożądanych zmian".

Definicja ekomuzeum, jak i praktyka uprawiania tej formy ekoturystyki jest ciągle wzbogacana, rozwija się. Przykłady tego typu rozwiązań, cytując po raz kolejny D. Zarębę, podano poniżej.

„Jest wiele sposobów prezentacji, udostępniania i interpretacji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Mogą być one wykorzystane zarówno w edukacji regionalnej, jak i przy tworzeniu atrakcji turystycznych, w tym ekomuzeów czy zielonych szlaków. Jednym z tych sposobów jest questing – metoda odkrywania dziedzictwa miejsca polegająca na tworzeniu nieoznakowanych szlaków, którymi można wędrować, kierując się informacjami zawartymi w wierszowanych wskazówkach. Kolejne miejsca na trasie odnajduje się poprzez znalezienie odpowiedzi na zagadkę i wyszukanie w terenie odpowiadającego jej miejsca. Na końcu szlaku jest umieszczona skrzyneczka, a w niej pieczątka, której odbicie potwierdza przebycie całej trasy. W USA, gdzie powstała ta koncepcja odkrywania walorów przyrody i dziedzictwa, często questy porównywane są do poszukiwania skarbów. W Polsce najbliższa jest harcerskiej zabawie w podchody. Specjaliści – Delia Clark i Steven Glazer[8] – twierdzą, że „najlepsze questy potrafią uchwycić i oddać ducha miejsca. Oddanie jednak tego ducha wymaga, abyśmy to przeżyli czy odkryli poprzez własne doświadczenie. Jeśli pragniemy odnaleźć ducha miejsca, musimy się nauczyć, jak dostrzegać szczegóły – i odkrywać ukryte historie".

Głównym celem tworzenia questów jest zwrócenie uwagi na wyjątkowe elementy i historie związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kultu-

[7] D. Zaręba, dz. cyt., s 29–35.

[8] Clark D., Glazer S., *Questing. A guide to creating community treasure hunts, University Press of New England*, Hanover & London 2004.

rowym. Ważne jest odkrycie niezwykłego charakteru przestrzeni, w której się żyje – jej *genius loci*, poprzez zwrócenie uwagi na, często z pozoru zupełnie zwyczajne, codziennie mijane miejsca i dostrzeżenie w nich wyjątkowości, wartości i atrakcyjności".

W województwie podkarpackim szczególne znaczenie mają ekomuzea bieszczadzkie. Realizowany program „Zielone Bieszczady" z założenia ma spełnić kilka celów, w tym także służy ochronie i rewitalizacji krajobrazu architektoniczno-przyrodniczego. Bardziej szczegółowo przedstawiła je w swojej publikacji D. Zaręba[9].

„Program Ekomuzea Bieszczadzkie (wcześniej: Bieszczadzki Zespół Architektoniczno-Przyrodniczy) prowadzony jest w ramach Grupy Partnerskiej „Zielone Bieszczady". Jego celem jest podejmowanie działań służących ochronie i rewitalizacji krajobrazu architektoniczno-przyrodniczego, a także stworzenie sieci ekomuzeów zainicjowane w roku 2005 przez Fundacje Bieszczadzkie Partnerstwo dla Środowiska. Ekomuzea bieszczadzkie powstają na szlaku Zielony Rower – Greenway Karpaty Wschodnie. Tworzenie ekomuzeów bieszczadzkich opiera się w sporej części na doświadczeniach najbardziej zaawansowanego ekomuzeum – „Trzy Kultury" w Lutowiskach. Podczas tworzenia tego ekomuzeum wypracowano „Bieszczadzki Model Tworzenia Ekomuzeum". Ekomuzeum „Trzy Kultury" powstało dzięki zaangażowaniu grupy inicjatywnej przy Zespole Szkół w Lutowiskach. Inicjatywa realizowana jest na obszarze i w okolicach miejscowości Lutowiska – siedziby gminy bieszczadzkiej. Jednak z racji na zdecydowanie partnerski charakter przedsięwzięcie powiązane jest z wieloma podobnymi działaniami w całych Bieszczadach, a także na przygranicznych obszarach Słowacji i Ukrainy".

Kolejną formą uprawiania turystyki są questy – wyprawy odkrywców. Turysta w pewnym sensie sam odkrywa zabytki lokalnej kultury, jak i cuda przyrody. Prowadzony może być w różny sposób, jednak ideą nadrzędną jest, aby miał wrażenie, że jest lub staje się odkrywcą. Questy pojawiają się także w Polsce, choć nie są jeszcze popularne. Pierwsze przykłady prezentuje w swojej publikacji D. Zaręba[10]. Pponiżej zamieszczono niewielki cytat z opracowania tej autorki:

„Pierwsze w Polsce Questy – wyprawy odkrywców. Rzeźbiony Dziewin. Gdzie to jest? Dziewin – wieś położona na Szlaku Odry, otoczona niezwykle cennymi przyrodniczo lasami lęgowymi. Stara osada rybacka słynie z dworku renesansowego oraz wyjątkowej gościnności mieszkańców, którzy co roku organizują plenery malarsko-rzeźbiarskie dla artystów z całej Polski. Miejscowość szczyci się jedną z nielicznych na Dolnym Śląsku Galerią Wiejską".

Bardzo popularna staje się w ostatnich czasach turystyka przygodowa. Jej formy mogą być przeróżne, aż do ekstremalnie ryzykownego uprawnia nar-

[9] D. Zaręba, dz. cyt., s. 33–34.
[10] Tamże, s. 36–46.

ciarstwa w postaci zjazdu jako ucieczki przed lawiną. Praktykowane są też inne formy turystyki przygodowej, przykładowo kajakarstwo morskie, wyprawy narciarskie na Biegun Południowy, spływy tratwami po rwących rzekach, wspinaczki na wysokie, ekstremalnie groźne szczyty, loty balonem, różne formy paralotniarstwa, wyprawy speleologiczne, wyprawy żeglarskie, nurkowanie, wędkarstwo w towarzystwie niedźwiedzi i wiele innych, często ekoinnowacyjnych form. Należy jednak pamiętać, że do uprawiania takiej turystyki trzeba być znakomicie przygotowanym oraz, że delikatna granica pomiędzy odwagą a głupotą, która może grozić utratą życia, niekiedy jest trudna do wyznaczenia.

Ekoturystyka może być znakomitym sposobem na zdrowy styl życia we wszystkich jego wymiarach: psychicznym, fizycznym. Jednym z ważnych elementów kształtowania zdrowia jest wypoczynek (w tym turystyka odpowiednia). Jak już podkreślono, ekoinnowacyjność to także, z może nawet szczególnie, powrót do rozwiązań tkwiących w naturze; musimy tylko je rozpoznać i odpowiednio wykorzystać.

Jak można więc – przykładowo – zdefiniować ekoinnowacje w ekoturystyce? Ekoinnowacje w sektorze turystycznym to najlepiej zaspokajające potrzeby człowieka w tym zakresie rozwiązania (produkty, procesy, działania marketingowe i organizacyjne), spełniające założenie ekorozwoju, dotyczące zdrowia turysty (fizycznego, psychicznego, społecznego i duchowego), żywienia, aktywności fizycznej, nakierowane na zachowanie ekosystemu także dla przyszłych pokoleń, czerpiące inspirację z natury (rozwiązania występujące w przyrodzie), niestwarzające żadnych zagrożeń. Ekoinnowacje to często powrót do tego, co znaliśmy, lecz sądziliśmy, że można inaczej i lepiej. Ekoinnowacje pozbawione są ryzyka lub je minimalizują.

2. Pojęcie ekoinnowacji i innowacji

Definicji innowacji jest bardzo wiele i były one na ogół podstawą definiowania pojęcia ekoinnowacji. M. Carley i P. Spapens określają ekoinnowacje jako „zamierzone postępowanie cechujące się przedsiębiorczością, obejmujące etap projektowania produktu i zintegrowane zarządzanie nim w ciągu jego cyklu życia, które przyczynia się do proekologicznego unowocześnienia społeczeństw epoki przemysłowej dzięki uwzględnieniu problemów ekologicznych (i zdrowotnych – przypomnienie autora) przy opracowaniu produktów i związanych z nimi procesów. Ekoinnowacje prowadzą do zintegrowanych rozwiązań mających na celu zmniejszenie nakładów, zasobów i energii, jednocześnie podnosząc jakość produktu lub usług”[11].

[11] M. Carley P. Spapens, *Dzielenie się Światem*, Wyd. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Białystok–Warszawa, 2000, s. 157.

Ekoinnowacje nie muszą być przypisywane głównie do sektorów wysokich technologii. Czasami ekoinnowacją (rozumianą jako najlepszy sposób rozwiązania jakiegoś problemu) będzie powrót do natury, do rozwiązań pozornie prostych, niegdyś lub nadal znanych. Często będą to rozwiązania bezpośrednio „pobrane" z biosfery (tzw. biomimikra). Zatoczyliśmy w wielu dziedzinach koło, aby po wiekach, dziesięcioleciach, latach stwierdzić, że wszędzie tam, gdzie zaprzeczyliśmy prawom natury, skutki naszych decyzji były błędne. „To nie kradzież, to ekonomia" – tak niektórzy określają manipulacje finansowe czy też gospodarcze. Najgroźniejsze są jednak próby manipulowania ekosystemem – nie można, to już wiemy, okłamać przyrody, złamać paw rządzących naturą. Możemy natomiast z korzyścią dla siebie wykorzystać naturalne, najlepsze wzorce. Takie też może być podłoże poszukiwania ekoinnowacji.

W nauce i praktyce najczęściej innowacje (także ekoinnowacje) dzieli się na cztery podstawowe kategorie: produktowe, procesowe, marketingowe i organizacyjne.

3. Ekoturystyka w praktyce

Przykłady ekoinnowacyjnych rozwiązań w turystyce (opracowano na podstawie publikacji D. Zaręby *Ekoturystyka*, poniższy tekst jest jednak po części dość luźnym wyborem szerokich tekstów tej autorki, niekiedy uzupełnionym).

Projekt Annapurna w Nepalu

Podstawowym celem projektu było pogodzenie celów turystycznych z koniecznością ochrony przyrody i środowiska, przy zapewnieniu korzyści społeczno-ekonomicznych miejscowej ludności. To właśnie ona, ekologicznie uświadamiana, stała się strażnikiem przyrody, to ona stała się nauczycielem i wzorem dla turystów. Przed podjęciem decyzji, jaką było utworzenie Obszaru Chronionego Annapurny w 1986 roku na powierzchni 7 tys. km^2, sprecyzowano cele Obszaru: ochrona przyrody i krajobrazu, podniesienie poziomu życia miejscowej ludności, kontrolowane zarządzanie rozwojem turystyki trekkingowej. Podstawowym źródłem dochodów stały się opłaty za przebywanie na terenie chronionym. Realizacja przyjętych założeń przyniosła wiele pozytywnych, społeczno-ekonomicznych i ekologicznych rezultatów:

1. Zmianę paliwa z drewna (ochrona lasów) na gaz i ropę naftową, instalację baterii słonecznych i urządzeń energooszczędnych, budowa elektrowni wodnych;
2. Ścisłą kontrolą architektury i materiałów budowlanych na budowę domów, schronisk i herbaciarni;
3. Udzielenie niskoprocentowych pożyczek dla miejscowej ludności w celu otwarcia prywatnej firmy turystycznej;
4. Aktywizację zawodową kobiet;
5. Zatrudnienie miejscowej ludności przy budowie wiszących mostów, w akcjach zalesiania, przy konserwacji szlaków trekkingowych;

6. Zmianę systemów gospodarki odpadami, głównie poprzez ich biodegradację;
7. Prowadzenie programów szkoleniowych i edukacyjnych dla mieszkańców himalajskich wsi. Są to także kursy dotyczące przyjaznych dla środowiska upraw, stosowanie naturalnych nawozów, w tym kompostów. Również kursy przygotowania posiłków dla turystów z zachowaniem zasad higieny, stosowania alternatywnych źródeł energii itd.;
8. Zwiększanie świadomości ekologicznej turystów.

W 1993 roku powstał modelowy projekt ekotrekkingowej trasy[12].

Ekologiczne letnisko na Wsypach Dziewiczych Stanów Zjednoczonych

Znacząca część Wysp Dziewiczych jest chroniona w postaci Parku Narodowego Wysp Dziewiczych, co wcale nie oznacza, że jest niepodatna na negatywny wpływ turystyki masowej. „Estate Concordia" jest jedną ze słynnych „wiszących stacji turystycznych". Jej właściciel Stanley Selengut – wykreślił skrawek ziemi – o powierzchni 10 ha. Właśnie na tej plaży kilka gatunków żółwi składa jaja, a zlokalizowane przy wyspach niewielkie rafy koralowe tętnią życiem. Ale tuż obok kwitnie też turystyka masowa, ze wszystkimi jej negatywnymi skutkami.

Projekt, na wstępie, zakładał, że wskaźnik działalności turystycznej, dający szansę zachowania bioróżnorodności przyrodniczej, nie może być wyższy od 100 osób na 1 ha. Podstawą wyboru modelu ekoturystyki były opinie mieszkańców wyspy o projekcie, o jego wpływie na ich życie, musiały go też zaakceptować lokalne władze i administracja Parku Narodowego Wysp Dziewiczych.

Autor założył, że jakakolwiek konwencjonalna zabudowa spowoduje degradację siedlisk roślinnych, plaży i rafy koralowej. Systemem projektu była idea budowy „wiszących dróg" w celu niedoprowadzenia do zniszczenia rzadkich zbiorowisk roślinnych, ochrony gleb przed erozją i jej skutkami (na przykład zamulanie i śmierć rafy koralowej) spowodowanymi przez turystów. Budowano małe domki – szałasy ponad ziemią, pośród drzew i łączono je systemem wiszących dróg i schodów – drabin; każdy domek ma taras widokowy i wypoczynkowy. Energii dostarcza głównie wiatr. Klimatyzacja ma wymiar naturalny – są nią korony drzew, dające cień, jak i użyte materiały budowlane. Goście docierają na plażę, nie dotykając bardzo wrażliwej na erozję i bardzo cienkiej w tym miejscu gleby. W gąszczu drzew nie widać także wiszących domków i dróg, nie zniszczono więc piękna naturalnego krajobrazu. Jednym z celów ochrony jest także przywrócenie środowiska pierwotnego, naturalnym roślinom i zwierzętom, a także, gdzie jest to możliwe i potrzebne, ich reintrodukcja. Ekosystem wraca to pierwotnego charakteru. Infrastrukturę turystyczną uzupełnia sklep ze zdrową żywnością, biodegradowalnymi, naturalnymi kosmetykami i produktami pierwszej potrzeby. Pojawiają się też wzorce etyczne:

[12] D. Zaręba. *Ekoturystyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, 2006, s. 128–131.

zabrania się kupowania ryb i owoców morza od rybaków prowadzących połowy w sposób niedozwolony i zagrażający podmorskiemu środowisku. Nietoksyczne środki owadobójcze nie zagrażają ludziom i zapylaczom. Odbywają się kursy, ale też koncerty, tańce, jednoczące turystów i mieszkańców wyspy, prowadzony jest zdrowy styl życia i umiłowanie oraz rozumienie przyrody. Ważne jest też to, że inwestycja w dłuższej perspektywie czasu okazała się o wiele bardziej opłacalna, głównie ze względu na bardzo niskie koszty eksploatacji takiego obiektu. Po raz kolejny okazało się, że w praktyce bardziej opłaca się być sprzymierzeńcem natury niż jej wrogiem, a przywrócenie równowagi ekologicznej, korzyści z usprawnienia takiej formy turystyki to znakomita forma marketingu[13]. Projekt sprzyja też miejscowej ludności, a nie nastawionym na maksymalizację zysków bez względu na skutki, nieobecnym i obecnym właścicielom obiektów turystyki masowej. W projekcie pojawiły się ekoinnowacje produktowe, procesowe, marketingowe i organizacyjne – całość wymagała etyki, troski za tą lokalną ojczyznę, interdyscyplinarnego, psychologicznego i prospołecznego myślenia.

Zielona turystyka w Parku Narodowym Hortoloagy na Węgrzech

Park ten został utworzony w 1973 roku głównie w celu ochrony cennych obszarów bagiennych, jest zarazem najbardziej na zachód wysuniętym fragmentem stepu euroazjatyckiego. Obecnie obejmuje powierzchnię 750 km^2. Dla Parku tego stworzono strategię rozwoju ekoturystyki. Ekoturystyczne przedsięwzięcie obejmowało między innymi:

- W celu kontroli liczby turystów odwiedzających Park, wprowadzono system opłat za wejście do Parku.
- Strefę buforową (strefę C) przeznaczono do rozwijania wszelkich możliwych form zrównoważonej turystyki, strefę B jedynie dla ekoturystyki, podlegającej ścisłej kontroli władz Parku. Strefę A przeznaczono wyłącznie naturze (jako systemy pierwotne) oraz udostępniono ją do celów naukowych i badawczych.
- Wprowadzono systemy informacji oraz handlu służącego miejscowej ludności, konsumpcja opiera się na lokalnych produktach. Otworzono drzwi lokalnym rzemieślnikom i artystom.
- Rozpowszechniono komunikację rowerową.
- Projekty odnowy populacji ginących gatunków (np. koń Przewalskiego) służą ochronie roślin i zwierząt, ale także rozszerzają (wzbogacają) ofertę dla turystów.
- Turyści mogą wynajmować konie.
- Do atrakcji należą także wycieczki ornitologiczne, także z wykorzystaniem ścieżek rowerowych.

[13] Tamże, s. 131–134.

– Obiekty turystyczne na obrzeżach Parku nie niszczą piękna krajobrazu, są jednopiętrowe, wkomponowane w krajobraz, ekologiczne[14].

„Śladami wilka w rumuńskich Karpatach"

Projekt wykazał, że jedną z najskuteczniejszych metod uratowania ostatnich ostoi dzikich zwierząt w Europie (a taką są rumuńskie Karpaty) jest popieranie turystyki przyrodniczej (ekoturystyki). Lasy Parku stanowią fragmenty pierwotnej Puszczy Karpackiej, mając charakter bukowo-świerkowo-jodłowy. W lasach tych żyje najwięcej w Europie dużych drapieżników, ok. 1800 rysi, 3100 wilków, 5500 niedźwiedzi brunatnych. W 1992 roku utworzono Park Narodowy Piatra Craiului-Bucegi. Rozwijany produkt turystyczny bazuje na kwaterach prywatnych.

Ekoturystyka na białoruskiej wsi

Popularyzację ekoturystyki i możliwość uzyskiwania z niej trwałych korzyści, także ekonomicznych, wśród lokalnych społeczności Transylwanii zapoczątkowała utworzona w 2002 roku organizacja społeczna „Agro i Ekoturystyka". Organizacja pomagała miejscowej ludności (rolnikom) w uzyskiwaniu dodatkowych dochodów, chroniąc zarazem ten piękny zakątek Europy przed zachłannością turystyki masowej i cynicznym zachowaniem się światowych korporacji turystycznych. Podjęte działania łączą ekologiczną produkcję rolną, rzemiosło, pozwalają na zwiedzanie regionu pieszo (mieszkańcy są bardzo gościnni), konno, bryczką, kajakiem. Rozpoczęto utworzenie szlaku dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego (zielone szlaki – greenways) tzw. „reszta zacofania" może okazać się atutem – zachowane wartości, których w innych regionach Europy nie można już odtworzyć.

Białoruś to kraj pięknych jezior, jest ich tysiące, dzikich rzek, bagien i pierwotnych nawet lasów. Cuda natury i gościnność rozśpiewanych mieszkańców czynią z Białorusi idealne miejsce do uprawiania ekoturystyki. Przyjęto wiele ciekawych rozwiązań (na przeszkodzie stoi jedynie polityka autokratycznego, ciągle komunistycznego rządu), do których należą: 200 km pętla rowerowa, szlaki wodne dla kajaków, magiczne drzewa, np. „sosny szczęścia" promocja lokalnego rzemiosła, malarstwa, rzeźby[15]. Przybywa ludzi, którzy za tę idyllę nieobecną już w krajach zachodniej Europy, chcą dobrze zapłacić.

„El Mundo Maya" – ekoturystyka w Ameryce Środkowej

Omawiane tu w skrócie działanie ma charakter międzynarodowy. Obejmuje dawne terytorium Majów: dzisiaj część Meksyku, Salwador, Honduras, Gwalemalę i Belize. Idea polega na „sprzedaży" niezliczonych atrakcji turysty-

[14] Tamże, s. 134–139.
[15] Tamże, s. 148–151.

cznych (dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu), w postaci przyjaznego środowiska punktu turystycznego. Założono, że rozwój społeczno-ekonomiczny regionu może być stymulowany przez zrównoważoną turystykę, w tym ekoturystykę, w pełni spełniać może dobrze rozumianą ideę ekorozwoju, a zarazem może sprzyjać międzyregionalnej i międzynarodowej współpracy.

Ekoturystyczne rozwiązanie łączy najważniejsze zabytki archeologiczne szlakiem długości 2400 km, obszary chronione oraz inne atrakcje regionu. Wyjątkowo ważnym wydarzeniem w promocji pomysłu była wspólna podróż pięciu prezydentów państw do Ziemi Majów. Można powiedzieć, że stał się cud. Niejako przy okazji, istotnie zmniejszyły się długookresowe nieporozumienia i konflikty polityczne w Ameryce Środkowej[16].

Turystyka „po indiańsku" w kraju Majów ma do dyspozycji obszar 500 tys. km2, 1,5 raza większy od Polski, który obejmuje góry Sierra Madre del Sur, ze szczytami o wysokości dochodzącej do 4000 m n.p.m, ze stożkami wulkanów i błękitnymi jeziorami w zagłębieniach kraterów, z kolei wzgórza i niziny środkowej części Ziemi Majów porasta gęsty las równikowy, poprzecinany olbrzymią ilością rzek i strumieni, tworzących wiele pięknych wodospadów; pejzaż Jukatanu tworzy sucha selwa, który w stronę morza przechodzi w wybrzeże namorzynowe. Przybrzeże Morza Karaibskiego obejmuje setki małych, często bezludnych wysp i drugą po australijskiej rafę koralową, o długości 290 km.

Koncepcja zielonej turystyki (ekoturystyki) obejmuje wiele form podziwiania natury i zabytków historycznych, niezbędna infrastruktura jest planowana w zrównoważony sposób, bez budowy nowych dróg, ze wskazaniem na małe taksówki lotnicze. W przyszłości ma powstać sieć kolejek linowych, zbudowanych z naturalnych materiałów, przewożących turystów bezpiecznie w lesie równikowym.

Wyjątkowo specyficznie do ekoturystyki podchodzi Belize, kraj, w którym 40% powierzchni pokrywają obszary chronione; nazywany bywa „krajem-rezerwatem". Rozwijana tam ekoturystyka daje duże szanse zachowania naturalnego dziedzictwa, spełniając zarazem drugie, nie mniej istotne, zadanie – daje trwałe źródło dochodów miejscowej ludności.

Przedstawione powyżej przykłady, zaczerpnięte z publikacji D. Zaręby *Ekoturystyka* pokazują nam, jak ciekawa i zróżnicowana może być ekologiczna turystyka. Współcześnie tego typu rozwiązań jest już bardzo wiele, przykładowo, na niektórych wyspach na Pacyfiku, miejscowa ludność nie sprzedaje już gruntów obcym inwestorom, natomiast kreuje własne rozwiązania przyciągające turystów. Chronią w ten sposób swoje środowisko życia i pracy przed degradacją, wynikającą bardzo często z arogancji i chciwości kreatorów masowej turystyki.

[16] Tamże, s. 114–117.

Podsumowanie

Ekoturystyka, dobrze rozumiana i praktykowana, spełnia założenia rozwoju zrównoważonego: stoi na straży wartości i piękna ekosystemów, daje szanse rozwoju lokalnej ludności, w tym także kreuje dla nich ekonomiczne podstawy bytu. W ekoturystyce pojawia się wiele ekoinnowacyjnych rozwiązań, w przeciwieństwie do turystyki masowej, która praktycznie wszędzie jest taka sama, ekoturystyka bazuje na niepowtarzalnych rozwiązaniach. Z ekoturystyką wiąże się wiele innych wartości, takich jak zdrowie psychiczne i fizyczne człowieka, ochrona zasobów przyrody i zabytków kultury.

BIBLIOGRAFIA

1. Carley M., Spapens P., *Dzielenie się Światem*, Wyd. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Białystok–Warszawa 2000.
2. Clark D. Glazer S., *Questing. A guide to creating community treasure hunts*, University Press of New England, Hanover & London 2004.
3. Devall B., G. Sessions, *Ekologia głęboka*, Wyd. Pusty Obłok, Warszawa 1994.
4. Zaręba D., *Ekoturystyka i odkrywanie dziedzictwa. Zbiór dobrych praktyk*, Wyd. Fundusze inicjatyw obywatelskich, Kraków 2008.
5. Zaręba D., *Ekoturystyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Źródła internetowe

1. http://greenways.pl/pl/definicja-i-cele-greenways

Streszczenie

EKOINNOWACYJNE ROZWIĄZANIA W TURYSTYCE

Idee kreowania i funkcjonowania (realizowania) turystyki są bardzo różne. W dobie poważnego traktowania rozwoju zrównoważonego, znaczenia nabiera ekoturystyka, w tym wiele jej nowych wariantów, które można określić pojęciem ekoinnowacji. Należy jednak podkreślić, że również w innych formach turystyki niektóre rozwiązania mają także charakter innowacji prośrodowiskowych, choć forma ta, w ogólnym zarysie, taka nie jest. Ekoinnowacyjne rozwiązania często bywają powrotem do natury, do produktów i procesów, jakie znamy, jednak ich nie wykorzystywaliśmy. Ekoinnowacje służą środowisku, społeczności lokalnej, ale także turystom – są ważne także z punktu widzenia zachowania ekosystemów dla przyszłych pokoleń.

Słowa kluczowe: ekoturystyka, ekoinnowacje, turystyka masowa, skutki

Summary

EKOINNOVATIVE SOLUTIONS IN TOURISM

The ideas of tourism creation and functioning (realization) are very different. Nowadays, when the sustainable development is seriously assessed there is paid greater attention to the eco-tourism, including many their new variants which can be named as ecoinnovations. It should be stressed that also in other forms of tourism some solutions are also environmental friendly innovations in their character, although this form is not such in a general dimension. Ecoinnovative solutions are very often a comeback to the nature, products and processes which are presently known, however they were not used so far. Ecoinnovations are oriented to the environment, local society but also tourists – because of the ecosystem behaviors they are also important for the future generations.

Key words: ekoturism, ekoinnovations, mass turism, sffects.

Zhrnutie

EKOINOVATÍVNE RIEŠENIA V CESTOVNOM RUCHU

Turizmus sa považuje za veľmi dôležitú súčasť hospodárstva prakticky v každom štáte, niekedy je hlavným zdrojom príjmov štátu a spoločnosti (priamo alebo nepriamo). Nie vždy je však praktizovaná forma turizmu natoľko premyslená, aby poskytovala príležitosť na rozvoj obcí, regiónov, štátov v dlhodobej perspektíve. Existuje veľa oblastí, ktoré boli v minulosti krásne, ale masový cestovný ruch zničil tie ich prednosti, ktoré priťahovali turistov (krásne prostredie, divo žijúce zvieratá), a dnes už tieto miesta nenavštevujú žiadni turisti. Masovosť tiež zničila zdroj príjmov miestneho obyvateľstva.

Každý turista má svoje preferencie, potreby. Tie sú diferencované, čo však nemôže znamenať, že štáty, regióny, zákonodarcovia či iné orgány nie sú povinné vytvárať obmedzenia a prekážky pre také formy cestovného ruchu, ktoré devastujú prostredie, obmedzujú príležitosti trvalo udržateľného rozvoja lokálnych spoločenstiev alebo poukazujú na nedostatočné možnosti pre inú ako masovú turistiku.

Najmä v Poľsku, ale aj v iných štátoch, dnes môžeme pozorovať stretávanie rôznych politík a praxe v cestovnom ruchu. Je však potrebné uvedomovať si, že všade tam, kde dodnes existuje prirodzený potenciál pre pestovanie ekoturistiky, rozvíjanie iných foriem turizmu najčastejšie dlhodobo obmedzuje alebo eliminuje možnosť súčasne rozvíjať rôzne ekoinovatívne riešenia, nasmerované na udržanie ekosystému v nezmenenom stave, a tiež nasmerované jednoznačne na uspokojovanie ekonomických potrieb miestneho obyvateľstva. S určitosťou sa ekoturistika nemôže obmedzovať len na chránené územia, napríklad na národné parky.

Definícií inovácií je veľmi veľa a vo všeobecnosti tvorili základ pre definovanie pojmu ekoinovácie. M. Carley a P. Spapens opisujú ekoinovácie ako „…plánovaný postup, charakterizujúci sa podnikaním, zahrňujúci fázu projektovania produktu a jeho integrované manažovanie v priebehu jeho životného cyklu, ktorý sa pričiňuje o proekologickú modernizáciu spoločnosti priemyselnej epochy, vďaka zohľadneniu ekologických problémov (a zdravotných – pozn. aut.), pri vypracovaní produktov u procesov s nimi spojených. Ekonovácie vedú k integrovaným riešeniam, ktorých cieľom je zníženie nákladov zásob a energií, pričom zároveň zvyšujú kvalitu produktu alebo služieb".

Ekoinovácie nemusia byť spájané len so sektormi vysokých technológií. Niekedy bude ekoinováciou (chápanou ako najlepší spôsob riešenia nejakého problému) návrat k prírode, ku zdanlivo jednoduchým riešeniam, známym v minulosti alebo v súčasnosti. Často to budú riešenia „vzaté" priamo z biosféry (tzv. biomimikry). Dokončili sme kruh v mnohých oblastiach, aby sme mohli po storočiach, desaťročiach konštatovať, že všade tam, kde sme obmedzovali práva prírody, boli dôsledky našich rozhodnutí chybné.

Vyššie uvedené príklady nám ukazujú, aká zaujímavá a diferencovaná môže byť ekologická turistika. V súčasnosti je riešení tohto druhu veľmi veľa, napríklad, na niektorých pacifických ostrovoch už miestni obyvatelia nepredávajú pôdu investorom, ale vytvárajú vlastné riešenia lákajúce turistov. Takýmto spôsobom chránia svoje životné prostredie pred degradáciou, ktorá veľmi často vyplýva z arogancie a lakomstva tvorcov masovej turistiky.

Ekoturistika, dobre chápaná a praktizovaná, spĺňa podmienky pre trvalo udržateľný rozvoj: stráži hodnoty a krásu ekosystémov, poskytuje príležitosti na rozvoj miestneho obyvateľstva a vytvára preň ekonomické základy existencie. V ekoturistike sa v porovnaní s masovou turistikou, ktorá je prakticky všade rovnaká, objavuje mnoho ekoinovačných riešení, ekoturistika si zakladá na neopakovateľných riešeniach. S ekoturistikou sa spája mnoho iných hodnôt, takých ako fyzické a psychické zdravie človeka, ochrana prírodných zdrojov a kultúrnych pamiatok.